

Probáld Ferenc: Magyar társadalomföldrajz – mindinkább angolul?
(Földrajzi Közlemények 2018/ 3- sz-)

A globális tudomány és a nyelvi hegemonia

A 20. század a tudomány művelése minden korábbit messze meghaladó mértékben nemzetközivé vált, ami különösen a század utolsó évtizedében, az információs és kommunikációs technológiák ugrásszerű fejlődése nyomán vált szembeűnővé. A 20. század közepétől a vezető szerep a világgazdaságban és - ezzel szoros összefűggésben - a tudomány területén is az Egyesűlt Államoké lett. Nem csak új találmányok, elméletek, kutatási módszerek és eljárások terjedtek el onnan, hanem az amerikai tudomány műhelyeiben uralkodó magatartás, gondolkodásmód és szellemiség is világszerte uralkodóvá vált (Csaba L. et al.2014). Az amerikai ihletű neoliberais politika úgyszólván mindenűtt a mennyiségi adatokon nyugvó értékelést tette a tudománypolitika alapjává, ami az intézmények és kutatási projektek finanszírozását, valamint a kutatók személyes előmeneteli lehetőségeit is meghatározza. A globalizáció folyamata egyértelműen az angolt emelte a nemzetközi „lingua academica” rangjára, ami együtt járt az angol nyelvű könyvkiadók, folyóiratok és szcientometriai források mind határozottabb hegemoniájával. Ezt jelzi, hogy 2014 végén a legátfogóbbnak tartott Ulrich’s adatbázis nyilvántartása szerint a világ 28100 lektorált tudományos folyóiratának valamivel több mint 4/5-e angolul jelent meg (Ware, M. és Mabe, M. 2015). A nyelvi egyeduralom és a vele szorosan összeforrt globális minősítési rendszer igen hátrányosan érintette, periférikus helyzetbe sodorta a nem angol nyelvű országok tudományos intézményeit és kutatóit, kivált a társadalomtudományok művelőit, akiknek vizsgálódásai és eredményei a természettudományokhoz képest kevésbé általánosíthatók, és erősen a helyi, regionális vagy nemzeti szintekhez kötődnek. Kritikus elemzők joggal kárhoztatták ugyan a „nyelvi imperializmust” (Phillipson 1992), a „publikációs geopolitikát” (Canagarajah, 2002) vagy a „neoliberais akadémiai kapitalizmust” (Paasi 2005, 2015), ám ez a 20. század végére kialakult és megszilárdult helyzeten vajmi keveset változtatott.

A „nyugati” geográfia 1990 előtt csak tompítva, megsűrve éreztette hatását a hazai társadalomföldrajzban, amely prioritásait és elméleti alapjait tekintve kétségkívűl különbözött a diszciplina fordulatokban gazdag angol-amerikai főáramától. Ez korántsem jelentett teljes elszigeteltséget, és a társadalmi háttér sajátásaiból s igényeiből fakadó „másságot” helytelen lenne egyszerűen elmaradottságnak minősíteni. A magyar geográfia képvisellete azonban a nemzetközi tudományos szervezetekben és fórumokon aránytalanul szerény mértékű volt, és többnyire néhány pozíciójánál és/vagy kiemelkedő teljesítményénél fogva prominens

személyiségre korlátozódott. A rendszerváltozás egyrészt merőben új lehetőségeket nyitott a nemzetközi kapcsolatok kiépítésére és erősítésére, másrészt viszont a piac-elvű tudományirányítás a teljesítmények mennyiségi szemléletű értékelését átvéve és a „nyugati” országokhoz képest is túl mereven alkalmazva újfajta kényszereket és torzulásokat idézett elő (Csaba L. et al. 2014, Kiss É. 2014). Ezek a változások természetesen eltérő módon érintették a különböző tudományágakat és intézményeiket, valamint a különböző korosztályokba tartozó kutatókat, egyetemi oktatókat is (Gyuris F. 2018). Akik már túljártak pályájuk delelőjén, azok nemzetközi kapcsolataikban, publikációs szokásaikban jóval kevésbé tudtak alkalmazkodni az új idők követelményeihez, mint az a fiatal nemzedék, amely már az ezredforduló után, angol nyelvtudással felvértezve és a különböző pályázati lehetőségeket jól ismerve lépett ki a tudomány nemzetközi színterére.

Az alábbiakban adatok tükrében igyekszem összehasonlítani a közvetlenül történelmünk nagy fordulópontjai, 1945 és 1990 előtt született két társadalom-földrajzos nemzedék publikációs gyakorlatát, különös tekintettel a nyelvi arányok alakulására, amely a nemzetközi jelenlét egyik fokmérőjének tekinthető. Előbb azonban érdemes a 20. század korábbi évtizedeire vonatkozóan is áttekinteni, miként alakították a történelem sorsfordulói a magyar társadalomföldrajz nemzetközi kapcsolatainak a publikációkban is visszatükröződő mértékét és irányait.

Nemzetközi kapcsolatok a történelem sodrásában

Amint Paasi, A. (2015) találóan írja: bármily meglepően hangzik, az 1960 előtti földrajztudomány bizonyos értelemben nemzetközibb volt a mostaninál. Akkoriban ugyanis a kutatók általában több idegen nyelven beszéltek vagy olvastak, s állandó figyelemmel kísérték tudományszakjuk más országokban kibontakozó fejleményeit is, tehát az eszmék, gondolatok nem csupán egyetlen fő irányban áramlottak. Igaz volt e megállapítás a 20. század elején kibontakozó hazai társadalomföldrajzra (korabeli nevén emberföldrajzra) is, amely német, francia és – csekélyebb mértékben - angol-amerikai irányból is kapott impulzusokat. Az emberföldrajz és a hozzá sorolható szűkebb szakágak (etnikai földrajz, politikai földrajz, településföldrajz, gazdaságföldrajz) megerősödése és intézményesülése a két világháború közötti évtizedekre esett, amikor a trianoni diktátum revíziójának nagy nemzeti célkitűzéséhez jelentős részben a geográfia szolgáltatott – szükségképpen a nemzetközi színtéren is megjelenítendő - tudományos érveket. E rövid virágkorban a magyar földrajztudomány

világszerte ismert és elismert vezéralakja a tudós politikus Teleki Pál (1879-1941) volt. Teleki nem írt túl sokat, viszont öt idegen nyelven beszélt; mindaddig – sőt talán azóta se - tartott magyar geográfus oly nagyszámú tudományos előadást és jelent meg rendszeresen olyan előkelő külföldi szakmai és politikai fórumokon, mint ő (Fodor F. 2006). Műveinek kevésbé tragikus halála előtt összeállított bibliográfiája (Sédi L. 1939) 190 tételt tartalmaz, melyek közül 25 Magyarországon, 16 külföldön megjelent idegen nyelvű könyv, tanulmány vagy térkép. Angol, francia és német nyelvű közleményeinek száma csaknem azonos. Hasonlóan arányos megoszlás jellemzi Fodor Ferenc 21 idegen nyelvű írását is. A korszak többi geográfusának műveiről nem készült átfogó összeállítás, de Fodor F. (2006) történeti monográfiájából kitűnik, hogy kisebb számban az emberföldrajz más hazai képviselői is publikáltak idegen nyelveken.

A második világháború és a német, majd szovjet megszállás, a hidegháború és a kommunista diktatúra közel negyedszázadig tartó elszigeteltségbe taszította a magyar kutatókat. A tudomány szovjet mintára történő átszervezése („szovjetizálása”, Györi R. és Gyuris F. 2012, 2015¹) különösen kegyetlenül sújtotta a bűnösnek, reakciónak és burzsoának bélyegzett emberföldrajzot, amelynek helyébe a marxista-leninista ideológia alapján álló, erősen alkalmazott jellegű gazdaságföldrajzot állították. Az emberföldrajz régi képviselői teljesen kiszorultak a tudományos közéletből, vagy – több-kevesebb kompromisszum árán - annak peremére kényszerültek. A külföldi publikációk lehetősége megszűnt, sőt a geográfia hazai folyóiratának, a Földrajzi Közleményeknek a kiadása is négy esztendőn át (1949-1952) szünetelt. Jellemző, hogy a magyar emberföldrajz legkiválóbb művelőjeként ismert Mendöl Tibor (1905-1966) összesített bibliográfiája csupán két idegen (német) nyelvű tanulmányt mutat ki, mindkettőt 1945 előttről (Blahó J. 2006). Életművének koronája, az „Általános településföldrajz” 1963-ban csak évekig tartó huzavona után, kis példányszámban láthatott napvilágot. A nagy ívű, úttörő jellegű szintézis komoly nemzetközi érdeklődésre tartott volna számot, ám külföldön mégis ismeretlen maradt. Néhány évvel később e könyv sorsa talán másként is alakulhatott volna.

Az MSZMP 1962 decemberében tartott VIII. kongresszusa a pártállami diktatúra enyhültebb korszakát nyitotta meg, ami a tudománypolitikában is éreztette hatását. A felsőoktatásban legalább formálisan eltörölték a származás szerinti kategorizálást, és elismerve a rátermettség s a tudás fontosságát, erősen kibővítették a pártonkívüliekkel is betölthető pozíciók körét. Az állam ösztönözni kezdte a nemzetközi tudományos kapcsolatok

¹ A jelenlegi hazai publikációs gyakorlat visszasságait tükrözi, hogy e két magyar szerzőnek a magyar geográfia történetéről szóló mindkét kitűnő, hézagpótló tanulmánya csak *angol nyelven* jelent meg.

újjaépítését, és ettől fogva részben a kiadókon, részben magukon a kutató intézményeken keresztül pénzügyileg támogatta a Kiadói Főigazgatóság előzetes engedélyéhez kötött idegen nyelvű közlemények publikálását. A gazdaságföldrajztól – így a Corvina Kiadó által három világnyelven is megjelentetett „Magyarország földrajza” című kismonográfiától - feltehetően a szocialista rendszer imázsának javítását is várták.

Az új lehetőségekkel élve, az egyetemek egymás után indítottak általában évente megjelenő idegen nyelvű periodikákat. Az Acta Geographica Szegediensis első száma - korát megelőzve – 1955-ben jelent meg, ezt követte az Acta Geographica Universitatis Debreceniensis² (1963) és az Annales Universitatis Scientiarum de R. Eötvös Nominatae, Sectio Geographica (1964). Ezeknek a kiadványoknak a cikkei igen változó színvonalúak voltak, és – a sok kívánni valót hagyó fordításokkal együtt – híven tükrözték az egyetemek kutatásra fordítható anyagi és szellemi erőforrásainak szűkösségét. A debreceni Acta nagy számban közölt magyar nyelvű tanulmányokat is, a szegedi és a budapesti Acta cikkeinek nyelvválasztását (1. táblázat) pedig nem valamiféle elvi megfontolás, hanem sokkal inkább az oktatók és az elérhető fordítók nyelvismerete vagy egy-egy konferencia előadásainak az adott számban lehozott anyaga határozta meg. Az angol nyelv térnyerése már az 1960-as évektől így is megfigyelhető. Az egyetemi kiadványoknak alig-alig volt külföldi visszhangjuk, és az ezredforduló táján többnyire elhaltak, vagy más, igényesebb publikációknak adták át helyüket. Legfőbb hasznuk abban rejlett, hogy könyvtárközi csere révén lehetővé tették a tanszékek számára egy sor, egyébként elérhetetlen „nyugati” folyóirat megszerzését.

1. táblázat

A szegedi és a budapesti Acta Geographica cikkeinek nyelvi megoszlása

	Acta Geographica (ELTE)				Acta Geographica (Szeged)				
	1965-1974	1975-1984	1985-1990	Összesen	1955-1964	1965-1974	1975-1984	1985-1990	Összesen
német	30	35	4	69	17	21	6	5	49
angol	40	72	17	129	6	33	59	27	125
francia	6	1	-	7	-	-	-	-	-
orosz	21	19	18	58	2	1	30	12	45

² A kiadvány neve több ízben is változott.

A tudomány szovjet mintájú átszervezése nyomán a kutatások súlypontja az egyetemekről az MTA intézményeihez, a geográfia esetében az 1951-ben – akkor még más néven³ - létrehozott Földrajztudományi Kutatóintézethez (FKI) került. Az FKI 1964-ben egyszerre két angol nyelvű kiadványsorozatot is elindított: a házilag sokszorosított Abstracts egy-egy rövid tanulmányt, a Studies in Geography in Hungary pedig tematikus konferenciaanyagokat, ritkábban monográfiákat tett közzé. A „Studies” volt a 20. század utolsó évtizedeiben a magyar földrajztudomány külföldön viszonylag legismertebb, tartalmában és külsejében egyaránt igényes sorozata, amelynek szerkesztéséhez és terjesztéséhez az Akadémiai Kiadó biztosított professzionális háttérrel. A szakmai szerkesztés terén – kivált kezdetben - különösen fontos szerepe volt az angolul kitűnően tudó, egyszersmind a tudomány művelésében is kiemelkedő két geográfusnak: Sársfalvi Bélának (1925-2000) és Enyedi Györgynek⁴ (1930-2012), akiknek számos tanulmánya is ebben a sorozatban jelent meg. Sársfalvi műveinek bibliográfiája (Szegedi N. 1995) összesen 130 tételt tartalmaz; ezeknek 40 %-a idegen nyelven, háromnegyed részben hazai kiadványokban látott napvilágot. Idegen nyelvű publikációinak 73%-a angol, 15%-a német nyelvű volt.

Enyedi György kivételes, egyedi jelenség a magyar földrajztudomány 20. századi történetében: ragyogó tehetsége és műveltsége sokoldalú tudományos érdeklődéssel s nyelvtudással, az új gondolatokra való fogékonysággal, kitűnő előadó és kapcsolatteremtő készséggel, empátiával, finom humorral és eleganciával párosult. Műveinek bibliográfiája (Simonfai L. és Sziráki Zs. 2005, az MTMT adataival 2012-ig kiegészítve) nem kevesebb, mint 750 publikációt sorakoztat fel. Ezen belül a tudományos folyóiratokban vagy könyvfejezetekben közölt tanulmányainak száma 288; közülük 43% idegen nyelvű, s az utóbbiak csaknem kétharmada külföldön, javarészt igen rangos folyóiratokban, illetőleg kiadóknál jelent meg. Az idegen nyelvű tanulmányok 67%-a angol, 13%-a francia, 10%-a német. Ez a teljesítmény – különösen a hazai geográfiának egy viszonylag kevésbé nyitott korszakában - mennyiségi és minőségi értelemben, valamint a nemzetközi fórumokon való megjelenés mértékét tekintve is teljesen egyedülálló.

Két nemzedék a publikációk tükrében

³ Földrajzi Könyv- és Térképtár, majd Földrajztudományi Kutató Csoport, 1967-től Intézet.

⁴ Sársfalvi és Enyedi kitűnő gimnáziumokban (a győri bencésekénél, illetőleg a budapesti piaristáknál) érettségiztek. Sársfalvi amerikai hadifogsága idején tanult meg angolul. A korabeli geográfusok közül csak igen kevésnek volt angol nyelvismerete, és e tekintetben a helyzetet a kötelező orosz nyelvoktatás bevezetése (1949) és az ország tartós elszigeteltsége nyomán a fiatalabb korcsoportokban tovább romlott, ami a nemzetközi kapcsolatteremtés egyik fő akadályává lett.

Enyedi György volt valószínűleg az első geográfus, akinek teljes publikációs jegyzéke a 2003-ban létrehozott Magyar Tudományos Művek Tárában (MTMT) megtalálható. A nála fiatalabb kutatók számára már gyakorlatilag kötelezővé, a köztestületi tagság és a különféle pályázatok elemi követelményévé vált közleményeik feltöltése az MTMT-be, ami további vizsgálódásainkhoz jó alapot kínál.

A 2. táblázat az 1934 és 1945 között született, és az ezredfordulón a hazai társadalomföldrajz élvonalát képező, a professzori és az akadémiai doktori címet elnyert nyolc geográfus⁵ publikációs tevékenységéről készült, ami összesen 2258 tételt (un. rekordot) foglal magába. Ezek túlnyomó része tudományos folyóiratcikk és könyvfejezet; műfaji besorolásukra – amely az MTMT-ben igen bizonytalan alapokon nyugszik – nem voltam tekintettel. Amint a táblázatból kitűnik, a közlemények száma az 1990-es évektől jelentős emelkedést mutat, ami részben a szerzők életpályájának kiteljesedésével, részben a publikációs fórumok bővülésével és a több társszerző által jegyzett írások számának növekedésével magyarázható. Ez utóbbi jelenség a természettudományok publikációs gyakorlatának másolása és a mennyiségi szemlélet eluralkodása folytán világszerte megfigyelhető. A Thomson Reuters SCI adatbázis teljes anyagában az egy cikkre jutó szerzők átlagos száma 1980 és 2011 között 2,5-ről 4,5-re nőtt, jóllehet a növekedés a társadalomtudományokban ennél sokkal lassúbb volt (Ware, M. és Mabe, M. 2015). Nálunk a Földrajzi Közleményekben a 20. század közepén még csak elvétve akadt társszerzős írás, 2010 és 2015 között viszont egy-egy cikket már átlagosan két szerző jegyzett (Gyuris F. 2018). Ez a tendencia a vizsgálatunkba vont személyek esetében is tetten érhető, és a kutatási csapatmunka némi térnyerése mellett a teljesítménymérés fonákságaival is magyarázható.⁶

Nemzedékemben az idegen nyelvű közlemények 12,4%-os és a külföldön megjelent publikációk 5,7%-os aránya a vizsgált 45 év folyamán csak véletlenszerű, szabálytalan ingadozásokat mutatott (2. táblázat). A rendszerváltozást követő évtized átmeneti növekedése hamar lecsengett, tehát e generációnak a nemzetközi fórumokon való, egészben véve szerény mértékű jelenléte lényegesen nem változott. A nyolc vizsgált személy közötti különbségek se nagyok: az idegen nyelvű írások arányának legmagasabb értéke 18,0%, a külföldön

⁵ Erdősi Ferenc (1934), Frisnyák Sándor (1934), Beluszky Pál (1936), Becsei József (1937), Tóth József (1940), Probáld Ferenc (1941), Mészáros Rezső (1942), Süli-Zakar István (1945). Az ebbe a nemzedékbe tartozó Rétvári László és Berényi István adatai egyáltalán nincsenek, illetőleg csak hiányosan vannak meg az MTMT-ben, így munkáik nem szerepelnek a feldolgozásban.

⁶ Papp Z. (2012), majd Csaba et al. (2014) alapos indoklással, ám hasztalan javasolták az „osztatlan kreditek” helyett a társszerzős művek és idézeteik parciális figyelembe vételét a minősítési eljárások során.

megjelenteké 10,1%. Figyelmet érdemel viszont, hogy a mintában szereplő két professzor - mindkettő a hazai geográfiában általánosan elismert, iskolateremtő személyiség - közel fél évszázad alatt egyetlen idegen nyelvű tanulmányt se adott közre. Ennek oka valószínűleg abban keresendő, hogy a honi tájakhoz erősen kötődő földrajzi kutatásaik célközönsége szükségképpen magyar, s ezért eredményeik idegen nyelven való publikálása az utóbbi két évtizedben kialakult külső (akadémiai és egyetemi) kényszerek nélkül egyáltalán nem tűnt szükségesnek.

2. táblázat

Az 1945 előtt született geográfus nemzedék publikációs tevékenységének időbeni alakulása az MTMT rekordok alapján

	1965- 1969	1970- 1974	1975- 1979	1980- 1984	1985- 1989	1990- 1994	1996- 1999	2000- 2004	2008- 2009	1965- 2009
Összes publikáció	97	125	187	241	215	265	362	397	369	2258
Hazai idegen nyelvű (%)	12,4	8,0	10,7	7,1	5,1	6,8	5,0	3,8	8,4	6,7
Külföldi idegen nyelvű (%)	5,2	1,6	5,3	3,7	4,2	7,9	8,3	7,1	4,1	5,7
Összes idegen nyelvű (%)	17,6	9,6	16,0	10,8	9,3	14,7	13,3	10,9	12,5	12,4

A publikációs gyakorlat változásának vizsgálatához összehasonlításként azt a nemzedéket választottam, amely iskoláit nagyrészt már a rendszerváltozás után végezte, és pályafutásának kezdeti éveit nagyjából hazánk EU-tagságának idejére esnek. A 15 fős mintába⁷ a társadalomföldrajznak azok a művelői kerültek be, akik 1978 és 1985 között születtek, 2017 előtt PhD fokozatot szereztek, tagjai az MTA köztestületének, és 2017-ben egyetemeken vagy kutatóintézetekben dolgoztak.

3. táblázat

⁷ Molnár Ernő (1978), Reményi Péter (1978), Kitanics Máté (1979), Jankó Ferenc (1979), Pirisi Gábor (1978), Hegedüs Gábor (1979), Pásztor István (1983), Péntes János (1980), Kondor Attila Csaba (1981), (Dudás Gábor 1984), Karácsonyi Dávid (1981), Fabula Szabolcs (1985), Berki Márton (1985), Czirfusz Márton (1984), Gyuris Ferenc (1985). A az adott korcsoportba tartozó négy hölgy nem szerepel a feldolgozásban, mert publikációs tevékenységükbe a gyermekgondozás folytán hosszú hézagok ékelődnek.

Az 1978 és 1985 között született geográfus nemzedék publikációs tevékenységének néhány jellemzője (2008-2017)⁸

	Rekordok száma	Rekordok aránya (%)
Összes publikáció	838	100,0
Idegen nyelvű publikáció	321	38,3
Hazai idegen nyelvű publikáció	129	15,4
Külföldi idegen nyelvű publikáció	192	22,9
Publikáció a K-közép-európai térségben ⁹	99	11,8
Hazai és K-közép-európai idegen nyelvű publikáció együtt	228	27,2
Hazai és K-közép-európai publikációk aránya az összes idegen nyelvű publikációból	-	71,0

A 2. táblázatban nem szereplő publikációs idősorok arról tanúskodnak, hogy a ma kutatóként dolgozó fiatal geográfusok jóval korábban és nagyobb számban kezdenek publikálni, mint az idős nemzedék, amelynek tagjai tanári diplomájukkal jobbra a közoktatásban kezdték pályájukat, és csak néhány év múlva kaptak állást felsőoktatási vagy tudományos intézményekben; ez a különbség azonban az életkor előre haladásával csökken. Jóval nagyobb és fontosabb az az eltérés, ami a közlemények nyelvében és megjelenési helyében mutatkozik a két generáció között: a fiatalok körében az idegen (csaknem kizárólag angol) nyelvű publikációk átlagos aránya kis híján 40%, néhány esetben pedig megközelíti vagy eléri az 50%-ot. Ez örvendetes módon tükrözi, hogy a tudomány nemzetközi vérkeringésébe való bekapcsolódás, a külföldi konferenciákon vagy tanulmányutakon való részvétel a fiatal geográfusok körében már természetesnek számít. Van azonban az idegen nyelvű közlemények elszaporodásának több árnyoldala is. Ez főként abból fakad, hogy az akadémiai doktori cím, a PhD és a habilitáció követelményeiben, valamint a hazai pályázatok elbírálásának szempontjai között egyre hangsúlyosabban szerepel az angol, sőt újabban a külföldön megjelent publikációk száma, amiben az egyes tudományágak sajátos szempontjai kevésbé tükröződnek. A társadalomföldrajz esetében például az MTA doktori eljárásának habitusvizsgálata során a pályázóval szemben támasztott követelmények jegyzékében

⁸ Az MTMT-ből való letöltés időpontja 2017 szeptember 1.-je, tehát az utolsó év anyaga nem teljes.

⁹ E tanulmány szempontjából ez a térség az Oroszországon kívül egykori szocialista országok területét jelenti..

legalább 40 teljes tudományos közlemény, illetőleg minimálisan 35 idegen nyelvű tudományos közlemény¹⁰ szerepel.

A szakterület hagyományaiba és észszerűnek tekinthető publikációs gyakorlatába való illetően beavatkozás, továbbá a mennyiségi mutatókhoz való rigorózus ragaszkodás természetesen kényszer szülte álmegoldásokhoz (is) vezet. Ilyennek vélem a honi intézmények által újonnan életre hívott elektronikus vagy papír-alapú periodikák valamint konferenciakötetek nem csekély részét, amelyek hazai tárgyú kutatásokról angol – gyakran kellően nem ellenőrzött, hibás angol - nyelven számolnak be. Ezek a kiadványok a nagy nemzetközi referencia-adatbázisokban nem szerepelnek, és így hatásuk elenyésző, idézettségük se mérhető. Hasonló okokból ugyanilyen vegyes minőségű folyóiratok a szomszédos államokban is létrejöttek, bőséges teret kínálva egyebek közt magyar szerzők angol nyelvű „nemzetközi” publikációinak is. Ez persze – ha a tudományos együttműködés egyik lépésének tekintjük – kedvező változás az 1990 előtti kölcsönös bezárkózáshoz képest, viszont legalábbis elgondolkodtató, hogy a fiatal nemzedék társadalomföldrajzi közleményeinek 71%-a¹¹ ebben a sajátos „kelet-közép-európai publikációs térben” lát napvilágot, és fele ennyi se jut belőlük a világ többi részén megjelenő, valószínűleg rangosabb fórumokra.

Záró gondolatok

A tudomány vérkeringésébe való bekapcsolódás, a nemzetközi színterén való aktív jelenlét minden kutató elemi érdeke, bármi legyen is szakterülete; ehhez pedig minőségi folyóiratokban megjelenő angol nyelvű publikációkra van szükség. Az idegen „lingua academica” kizárólagos uralma azonban még a legkeményebb természettudományokban se helyeselhető, mert a nemzeti szaknyelv elsatnyulásához, elszegényedéséhez vezetne, holott annak folyamatos fejlesztése, korszerűsítése az eredményes köz- és felsőoktatás előfeltétele (Glatz F. 1999, Kiss J. 2009) Az igényes idegen nyelvű megnyilvánulás sem alapulhat máson, mint a kiművelt anyanyelvi kifejezőkészségen, ahol minden egyes szó vagy kifejezés árnyalatait is érzékeljük (Csaba L. et al. 2014).

¹⁰ Így elvileg az is elképzelhető, hogy magyar kutató kizárólag angol nyelvű írásokkal lesz az MTA doktora, ami a természettudományokban se egyértelműen kívánatos, a társadalomföldrajzban pedig egyenesen nonszensz. Az is nehezen érthető, hogy az OTKA által támogatott magyar témájú projektekre magyar kutatók miért csak angol nyelven pályázhatnak.

¹¹ A kelet-közép-európai térben megjelenő magyar publikációkból a romániai angol nyelvű folyóiratokra 34%, a lengyelországiakra 14%, a szerbiaiakra 10% esik.

Azokban a tudományágakban, amelyeknek kutatási témái és eredményei erősen hazánkhoz kötődnek – és ezek közé tartozik a geográfia is – a magyar nyelv uralkodó szerepének már pusztán „piaci” megfontolásokból is fenn kell maradnia. A nemzetközi aktivitás és a hazai kutatások, az angol és a magyar nyelv közötti érzékeny egyensúly helyes arányát nem könnyű meghatározni. A fiatal geográfus nemzedék publikációiban kimutatott irányzatból azonban arra lehet következtetni, hogy ez az egyensúly a magyar nyelv rovására megbillenni látszik. Ennek oka nem spontán folyamatokban, hanem számos mellékhatást, torzulást kiváltó külső tudománypolitikai kényszerekben keresendő. Ha már a tudományos minősítés rendjét egy szakmai közösség józan értékítéletén túl számszerű követelmények merev keretei közé kell szorítani, akkor logikus és indokolt lenne a magyar nyelvű publikációk arányát és számát is előírni

Az akadémiai törvény első, bevezető mondata így hangzik. *”A Magyar Tudományos Akadémiát a nemzet a magyar nyelv ápolására, a tudomány szolgálatára hozta létre.”* A célkitűzés első felét nem lenne szabad szem elől téveszteni.

Irodalom

Blahó János: Mendöl Tibor életútja. In: Blahó J.- Tóth J. (szerk.) : Tanulmányok Mendöl Tibor születésének 100. évfordulójára. Mendöl Tibor Centenárium Emlékbizottság, Orosháza, Pécs 2006, 4.- 21..

Csaba László, Szentes Tamás, Zalai Ernő (2014): Tudományos-e a tudánymérés? Megjegyzések a tudánymetria, az impakt faktor és az MTMT használatához, Magyar Tudomány, 4, 442–466.

Canagarajah, A. Suresh: Geopolitics of Academic Writing. University of Pittsburgh Press, 2002

Fodor Ferenc (2006): A magyar földrajztudomány története. MTA FTI, Bp.

Glatz Ferenc (1999): Tézisek a magyar nyelvről. In: Glatz Ferenc (szerk.) : A magyar nyelv az informatika korában. Magyarország az ezredfordulón. Stratégiai kutatások a Magyar Tudományos Akadémián. VII. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest

Györi Róbert és Gyuris Ferenc (2012) *The Sovietization of Hungarian Geography, 1945-1960*. *Mitteilungen der Osterreichischen Geographischen Gesellschaft*, 154. Jg. (Jahresband), Wien, 107-128

Györi, Róbert és Gyuris Ferenc (2015): *Knowledge and Power in Sovietized Hungarian Geography*. In: Meusbürger, P./Gregory, D./Suarsana, L. (Eds.): *Geographies of Knowledge and Power*. Dordrecht: Springer, 203-233.

Gyuris Ferenc (2018): *Problem or solution? Academic internationalisation in contemporary human geographies in East Central Europe*. *Geographische Zeitschrift* 106:(1) pp. 38-49.

Kiss, Éva (2014): *A tudományos minősítés és tudományos teljesítményértékelés nemzetközi tapasztalatai társadalomföldrajzi nézőpontból*. *Földrajzi Közlemények* 138(3), 241-250.

Kiss Jenő. (2009), *A tudományos nyelvek, az anyanyelv és az értelmiségi elit*, *Magyar Tudomány*, 2009/1. sz. 67-74.

Papp Zoltán (2012), „Miért nem használunk frakcionális mutatókat a tudományos tevékenység értékelésére?”, *Magyar Tudomány*, 173. évf., 2012/4. sz., 472-479 .

Paasi, Anssi (2005): *Globalisation, Academic Capitalism, and the Uneven Geographies of International Journal Publishing Spaces*. In: *Environment and Planning A* 37(5), 769-789.

Paasi, Anssi (2015): *“Hot Spots, Dark-Side Dots, Tin Pots”: The Uneven Internationalism of the Global Academic Market*. In: Meusbürger, P./Gregory, D./Suarsana, L. (Eds.): *Geographies of Knowledge and Power*. Dordrecht: Springer, 247-262.

Phillipson, Robert: *Linguistic imperialism*. Oxford University Press 1992.

Sédi Károly: *Gróf Teleki Pál irodalmi munkássága*. *Földrajzi Közlemények* LXVII, 1939/4, 516.-525.

Simonfai Lászlóné – Sziráki Zsuzsanna (2005): *Enyedi György műveinek bibliográfiája*. MTA RKK, Pécs

Szegedi Nándor: *Sárfalvi Béla publikációinak jegyzéke*. In: Probáld F. (szerk.): *Pro Geographia Humana*. ELTE Eötvös Kiadó 1995, p. 169-176.

Ware, Mark – Mabe, Michael (2015): *The STM Report. An Overview of Scientific and Scholarly Journal Publishing*, Fourth edition. International Association of Scientific, Technical and Medical Publications, The Hague